

24:1

Fråga om principerna för beräkning av överuttag av va-avgifter och om kommuns skyldighet att till brukarna återbetala vad som tagits ut för mycket.

Fastighetsaktiebolaget Johannesbergshus (bolaget) äger fastigheten 7:2 Taltrasten 5 i Göteborg. Fastigheten, som är bebyggd med flerbostadshus, ligger inom verksamhetsområdet för kommunens allmänna va-anläggning och är ansluten till dennas ren- och spillvattenledningar.

Under påstående att bruksavgifter för vatten och avlopp som bolaget betalat åren 1979 – 1984 överskridit vad som behövts för att täcka nödvändiga kostnader för va-anläggningen, begärde bolaget med hänvisning till 24 § va-lagen återbetalning av överskjutande belopp. Bolaget anförde: Med ledning av va-verkets årsredovisningar kan kommunens överuttag av va-avgifter åren 1979–1984 beräknas till sammanlagt 407,8 miljoner kronor (Mkr). Detta belopp utgör summan av redovisad vinst 124,8 Mkr, för stora planavskrivningar 70,0 Mkr, meravskrivningar som ej tillförts va-kollektivet 243,4 Mkr och för höga kostnadsräntor 74,4 Mkr med avdrag av vissa intäktsräntor 104,8 Mkr. Under nämnda sexårsperiod har kommunen levererat totalt 297,6 miljoner kubikmeter (Mm^3) renvatten och tagit hand om 259,9 Mm^3 spillvatten eller sammanlagt 557,5 Mm^3 . Från den ringa skillnaden mellan vattenavgifterna och avloppsavgifterna kan skäligen bortses i förevarande sammanhang. Återbetalning bör därför ske med $(407,8/557,5=)$ 0,7315 kr per m^3 . För bolaget, som erlagt både vatten- och avloppsavgift för varje debiterade m^3 , blir beloppet det dubbla eller avrundat 1,46 per m^3 . Bolaget har under den angivna perioden debiterats sammanlagt 20 487 m^3 .

Bolaget yrkade med stöd av det anförda förpliktande för kommunen att till bolaget återbetala bruksavgifter med 29 911 kr ($20\,487\,\text{m}^3$ à 1,46 kr) jämte ränta enligt 2 § och 5 § räntelagen på fakturerade avgiftsbelopp från respektive fakturas förfallodag tills betalning sker. Dessutom fordrade bolaget ersättning för sina kostnader i målet.

Kommunen bestred yrkandena på den grunden att de uttagna va-avgifterna inte översteg kommunens självkostnader och i andra hand därför att det inte fanns skäl att ålägga kommunen retroaktiv återbetalningsskyldighet. Beträffande ränteyrkandet invände kommunen att varken räntelagen eller dess förarbeten

ger stöd för att döma ut avkastningsränta. Kommunen bestred slutligen att det förelåg särskilda skäl att tillerkänna bolaget ersättning för kostnader i målet.

Va-nämnden yttrade:

Målet gäller krav på återbetalning av vad kommunen enligt bolagets förmenande i strid med självkostnadsregeln i 24 § va-lagen har uttagit för mycket i va-avgifter under åren 1979–1984. Kommunen har bestritt kravet under påståendet att de uttagna avgifterna inte överstiger kommunens självkostnader och att det i varje fall inte föreligger skäl för retroaktiv återbetalningsskyldighet.

Va-nämnden skall först pröva om avgiftsuttaget strider mot självkostnadsregeln i 24 § lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Enligt denna bestämmelse får avgifter som huvudman för allmän va-anläggning tar ut inte överskrida vad som behövs för att täcka nödvändiga kostnader för anläggningen. I 27 § samma lag sägs att avgifterna skall utgå enligt taxa som huvudmannen utformar i överensstämmelse med de grunder som anges i bl.a. 24 §.

Fråga om va-taxas förenlighet med 24 § va-lagen har prövats tidigare, bl.a. genom Va-nämndens beslut den 28 november 1984 (BVa 118) i ett mål mellan bostadsrättsföreningen Trumslagaren och Stockholms kommun, det s k Trumslagarmålet. Beslutet överprövades av Svea hovrätt, Vattenöverdomstolen, genom en dom den 7 maj 1986 (DTV a 10) och därefter, i vissa delar, av Högsta domstolen i en dom den 27 september 1988 (DT 32). Det finns anledning att i förevarande mål återkomma till dessa avgöranden i Trumslagarmålet.

Här kan till en början konstateras att parternas sakuppgifter om tidpunkter, vattenmängder, à-priser, belopp och uträkningar är ostridiga. Följande frågor återstår dock som tvistiga beträffande avgiftsuttaget

- vilka kostnader – inom eller vid sidan av den formella redovisningen – som kan anses som nödvändiga kostnader i va-lagens mening
- hur lång tidsperiod som kan anses erforderlig för bedömning av avgiftsuttagets förenlighet med va-lagen
- vilka underskott från tidigare år som får beaktas vid avgiftsberäkningen
- vilken avskrivningstid som kan anses skälig vid beräkning av avskrivningsbelopp
- vilken eller vilka räntesatser som kan anses förenliga med va-lagen
- om kommunens redovisningsmässiga behandling av meravskrivningar och resultat kan anses förenliga med va-lagen

Frågorna behandlas i det följande var för sig.

Nödvändiga kostnader

Kommunen har i sin beräkning av uppkommet överskott gått tillbaka till 1970. Uppgift har lämnats om va-verkets redovisade driftsresultat för åren 1970–1985. kommunen har emellertid hävdade att årsresultaten skall justeras med vissa tillkommande poster. Enligt kommunens beräkning uppgick det ackumulerade redovisade resultatet för åren 1970–1978 till - 87,4 Mkr och det justerade resultatet under samma period till - 119,4 Mkr. Justeringen innebär att kommunen i efterhand belastar va-verksamheten med kostnader som inte tidigare tagits med i va-verkets redovisning, nämligen dels en periodisering av en beräknad "pensionsskuld", dels en internränta på uppskattat rörelsekapital.

Som Va-nämnden och senare Vattenöverdomstolen konstaterat i Trumslagarmålet måste prövning av vad som är nödvändiga kostnader göras med utgångspunkt i huvudmannens redovisning, dvs. de bokförda kostnaderna och intäkterna. Det ligger i sakens natur att med redovisning här måste förstås den typ av externa redovisning som är avsedd att tjäna som kontrollinstrument för utomstående, närmast motsvarande den redovisning som föreskrivs i bokföringslagen. Andra kostnader än de som upptagits i va-bokföringen kan inte beaktas. En i och för sig nödvändig kostnadspost måste alltså tas in i den formella va-bokföringen, om kommunen vill åberopa den som nödvändig kostnad i det här sammanhanget. Annars kan det vara svårt att i efterhand skilja eventuella redovisningsfel från avsiktliga bokföringsåtgärder.

Den särskilda prövningen av taxor och avgifter enligt va-lagen motiverar krav på en strikt och preciserad redovisning. Lagen gäller i lika mån för andra huvudmän som är underkastade bokföringsskyldighet. Det är därför naturligt att kommunal va-redovisning bör ge likvärdiga möjligheter till insyn och kontroll som fordras av andra huvudmän. Som departementschefen framhöll vid tillkomsten av va-lagen (prop. 1970:118 s 102) måste brukarna nämligen ha befogade anspråk på att bli behandlade efter samma grundprinciper oavsett om va-verket har kommunal eller annan huvudman.

Va-nämnden finner enligt det anförda inte skäl att godta de av kommunen påkallade justeringarna av beräkningsunderlaget. Beräkningen av avgiftsuttagets storlek skall därför uteslutande grundas på de redovisade resultaten.

Bedömningsperiodens längd

Tillfälliga överskott under något eller några år kan förenas med självkostnadsprincipen, om de sett över en längre period motvägs av andra års underskott. För att avgöra om huvudmannen åsidosatt regeln i 24 § va-lagen om begränsning av avgiftsuttaget till nödvändiga kostnader för anläggningen räcker det därför inte

att granska avgiftsuttaget för endast något eller några år. Prövningen kan inte heller stanna vid taxekalkylerna utan måste avse det faktiska avgiftsuttaget. Det tar i regel flera år innan verkningarna av en ny taxa eller ett nytt kalkylsystem får sådant genomslag i det faktiska avgiftsuttaget att en någorlunda tillförlitlig bedömning kan göras. I Trumslagarmålet befanns en sjuårsperiod vara tillräcklig för prövningen. Den nu aktuella perioden omfattar sex år. Va-nämnden anser att också denna period medger en tillräckligt säker bedömning. Tidigare års underskott och möjligheterna till fondering föranleder dock visst hänsynstagande också till förhållandena före och efter perioden 1979–1984.

Tidigare års underskott

Kommunen har i sina beräkningar utgått från att avgifterna under den aktuella perioden 1979–1984 delvis utgör en kompensation för underskott som uppstått under en tid av nio år dessförinnan. Utrymmet för sådan kompensation har kommenterats av Bouvin-Hedman, Va-lagstiftningen, s 152: "Huvudmannen torde i samband med taxeändring vara oförhindrad att i efterhand ta ut sådan kostnad som på grund av felkalkyl inte blivit uttagen under tidigare perioder. Hur långt en sådan möjlighet sträcker sig är mera svårbedömt. Det torde åligga huvudmannen att snarast möjligt rätta till beräkningarna. Om så inte sker torde det vara ogörligt att skilja eventuella felkalkyler från eventuella medvetna skattebidrag till va-anläggningen."

Tveksamhet i sistnämnda hänseende kan råda även om huvudmannen, såsom i det här målet, har deklarerat avsikt att helt avgiftsfinansiera verksamheten. Med hänsyn till bl.a. önskan att åstadkomma en jämn avgifts- och taxeutveckling kan avsiktliga skattebidrag ändå förekomma under relativt lång tid.

Med hänsyn till karaktären av i va-verksamheten förekommande kostnader och intäkter har kommunen normalt goda möjligheter att såväl förutberäkna resultatet som att fortlöpande följa resultatutvecklingen under året. I praktiken kan kommunen ändra taxan i början av det närmast följande året, om utvecklingen skulle tyda på ett märkbart, oförutsett underskott ett visst år. Även om en taxehöjning det närmast följande året skulle bli otillräcklig torde detta i regel kunna rättas till under det därefter följande året. I varje fall måste kommunen under alla förhållanden ha möjlighet att kompensera hela underskottet genom en taxejustering det tredje året. Om så likväl inte sker får kvarstående underskott anses bero på att kommunen inte tillfullo har utnyttjat sin möjlighet att genom avgifter finansiera va-verksamheten. Detta måste jämföras med avsiktlig skattefinansiering.

Enligt Va-nämndens bedömning bör därför kvarstående underskott få beaktas endast under de närmast följande tre åren.

De av kommunen redovisade underskotten under åren 1970–1974 får således inte alls medräknas under den i målet aktuella perioden 1979–1984. Underskottet år 1975 får beaktas åren 1976–1978, underskottet 1976 åren 1977–1979 osv. Sammantaget innebär detta att av de redovisade underskotten åren 1970–1978, får sammanlagt 29,7 Mkr avräknas från de redovisade överskotten under perioden 1979–1984, 124,6 Mkr. Va-nämnden beräknar sålunda det ackumulerade överskottet vid utgången av 1984 till $124,6 - 29,7 = 94,9$ Mkr.

Avskrivningstid

Avskrivningar skall i princip motsvara den värdeminskning som fysiska anläggningar undergår på grund av förslitning, ålder och omodernitet. Det ligger i sakens natur att detta förlopp aldrig kan förutsägas exakt. Till god redovisningssed hör att göra avskrivningar i sådan takt att risken för dold kapitalförstöring blir låg. Detta uttrycks i begreppet "ekonomisk livslängd". I uttrycket ligger förutsättningen att denna livslängd i princip skall användas vid normalt försiktig redovisning. Härav följer också att den fysiska livslängden normalt blir betydligt större än den ekonomiska. – En förutsättning för stor fysisk livslängd är bl.a. effektivt underhåll, vari vanligen också inräknas en successiv förnyelse. Kostnaden härför kan vara betydande och betalas delvis – direkt eller indirekt – med avskrivningsmedel. Detta möjliggörs av att avskrivningstiden sätts kortare än den tid som kan antas förflyta innan anläggningen uttrangeras, dvs. den fysiska livslängden. Vid omsorgsfullt underhåll och successiv förnyelse blir skillnaden ofta betydande.

I det här målet har kommunen uppgett att prognosen för den fysiska livslängden – under ovan angiven förutsättning – kan anses vara i vart fall 60 år. Avskrivningstiden har satts till 33 år. Bolaget har hävdat att avskrivningstiden rätteligen borde vara 66 år.

Va-nämnden har sig bekant att i det helt övervägande antalet va-verk tillämpas en avskrivningstid för rörnätet som varierar mellan 20 och 40 år. En sådan avskrivningstid avviker inte i nämnvärd grad från den som tillämpas i annan verksamhet för liknande anläggningstillgångar. Den medger inte heller uppbyggnad av sådana dolda reserver, som inte skulle vara förenliga med va-lagen. Va-nämnden finner därför den av kommunen i det här fallet tillämpade avskrivningstiden vara godtagbar.

Räntesatser

Det är upplyst att kommunens genomsnittliga finansieringskostnad – räknat på den genomsnittliga totala upplåningen varje år – har uppgått till 13,5 % under

perioden 1979–1984. Under samma tid har den genomsnittliga internräntan varit 11,5 %.

Finansieringskostnaden avser främmande kapital i förhållande till kommunen. I förhållande till va-verket betraktas emellertid kommunen som "bank" och det bokförda värdet av anläggningstillgångarna som "skuld" till kommunen. Det har inte kunnat fastställas om och i så fall i vilken grad denna "skuld" kan anses vara skattefinansierad. Någon skillnad mellan "främmande" och "eget" kapital i va-lagens mening kan därför inte göras. I Trumslagarmålet fann Va-nämnden att samma räntesats kunde tillämpas för såväl eget som främmande kapital. Det föreligger inte skäl att nu inta någon annan ståndpunkt, även om en åtskillnad hade kunnat göras mellan eget och främmande kapital. Den av kommunen tillämpade räntesatsen, som är lägre än finansieringskostnaden, kan därför inte anses strida mot va-lagen.

Meravskrivningar

I va-verkets redovisning minskas inte det bokförda värdet av anläggningstillgångarna – vilket i vart fall hittills motsvarat va-verkets räntepliktiga "skuld" till kommunen – med meravskrivningarnas belopp. Den debiterade kostnadsräntan sänks därför inte heller i motsvarande mån. Å andra sidan ansamlas avskrivningarna, "fonderas", och betraktas i kommunens redovisning som va-verkets tillgodohavande eller "eget kapital" i kommunens "bank". Ränta tillgodoförs va-verket med samma räntesats som kommunen tillämpar vid debitering av kostnadsränta.

Kommunens behandling av meravskrivningarna motsvarar bruttoredovisning av anläggningstillgångar, varvid de ansamlade meravskrivningarna kan anses utgöra en värdeminskningsfond. Detta förfarande strider inte mot vare sig god redovisningssed eller va-lagen. Inte heller kommunens ränteberäkning kan anses felaktig eller eljest otillåten. Bolagets invändningar i dessa hänseende kan således inte godtas.

Fondering

Enligt kommunens uppgift är överskottsmedel och meravskrivningar identifierbara i kommunens redovisning såsom medel för va-kollektivets räkning. Ränta på dessa medel tillgodogörs va-kollektivet efter samma räntesats som används vid debitering av kostnadsränta.

Av ansamlade överskott har fram till mitten av 1988 ingen del använts för investeringar i va-anläggningen men kommunen har förklarat att den avser att använda medlen för sådana ändamål.

Kommunens förfarande innebär att den under lång tid har tagit ut högre avgifter än vad som behövts för att täcka utgifterna för drift och investeringar och att överskotten fonderats för framtida investeringsbehov.

En sådan fondering behöver i och för sig inte komma i konflikt med va-lagen om den sker i begränsad omfattning och kommunen, såsom här har skett, tillgodogör va-kollektivet ränta på ansamlade medel. Va-lagens krav på en skälig och rättvis avgiftsfördelning mellan brukarna begränsar dock i viss mån utrymmet för fondering. Fonden bör inte, genom uttag av stora belopp långt i förväg, tillåtas växa till sådan storlek att en "generation" brukare missgynnas i förhållande till en annan. En viktig begränsning ligger i självkostnadsprincipen. Av denna torde nämligen följa att fonderingen alltid måste vara motiverad av faktiska investeringsbehov.

Vid bedömningen av fonderingens laglighet i det här fallet måste hänsyn tas till att de ansamlade medlen innehåller två komponenter med olika karaktär: rörelseöverskott respektive meravskrivningar. För överskotten gäller principiellt samma krav som för underskotten, nämligen att det åligger kommunen att snarast möjligt rätta till taxeberäkningarna eftersom det annars kan vara ogörligt att skilja eventuella felkalkyler från medveten vinst. En fondering av överskottsmedel kan dock undantagsvis vara motiverad av stora, närliggande investeringsbehov, som inte bedömts kunna tillgodoses på normalt sätt, dvs. med avskrivningsmedel, anläggningsavgifter, bidrag, upplåning eller eventuellt nya engångsavgifter. Sådana undantagsfall reser dock bestämda krav på att kommunen klart motiverar behovet med stöd av konkreta investeringsplaner och -beräkningar. Kommunen har i det här fallet uppgett att den gör specificerade investeringsplaner för (rullande) tre-årsperioder. Va-nämnden finner oavsett detta – med beaktande av den tid som normalt åtgår för beslut, utförande och betalning av investeringar – skäligt att ansamlade överskottsmedel inte får överstiga det tillskott, utöver ovan nämnda normala finansieringsmedel, som krävs för att täcka specificerade behov under den närmast följande fem-årsperioden.

För avskrivningar gäller inte samma begränsning som för rörelseöverskott. Avskrivning utgör redovisningsmässigt en kostnadspost som skall motsvara anläggningstillgångarnas minskade värde på grund av ålder och nyttjande. I princip innebär avskrivningen en periodisering, dvs. en utjämning av engångsutgifter i samband med tillgångarnas anskaffning. En sådan utjämning är betingad av flera starka skäl och utgör en grundläggande princip i affärs-mässig redovisning. Avskrivningar på återanskaffningsvärdet får ligga till grund för taxekalkylen och ingår därför i va-verkets inkomster. Motsvarande penningmedel kan då användas på olika sätt och av va-lagstiftningen torde inte följa annan föreskrift än

beträffande den tidigare nämnda räntegottgörelsen för det fall medlen inte används omedelbart.

Bokföringstekniskt sker avskrivningarna antingen genom direkt nedskrivning av anläggningstillgångarnas värde eller genom att de uppsamlas i en värdeminskningssfond, som då motsvarar minskningen av tillgångarnas värde. I det här målet tillämpar kommunen båda metoderna. Planenliga avskrivningar ("grundavskrivningar") minskar tillgångarnas bokförda värde medan meravskrivningarna fonderas. I båda fallen tillförs va-kollektivet skälig räntegottgörelse.

Den faktiska användningen av avskrivningsmedel beror i hög grad på anläggningstillgångarnas beskaffenhet, liksom på finansieringssätt och redovisningsmetod. Kommunens behandling av grundavskrivningarna innebär att samtidigt som tillgångarnas värde skrivs ner på balansräkningens tillgångssida skrivs va-verkets "skuld" till kommunen ner på skuldsidan. Avskrivningsmedlen används då primärt för amortering. Samma medel kan av kommunen användas för finansiering av investeringar, i vilket fall va-verkets skuld ökas i motsvarande grad. Kommunens uppgifter visar att så är fallet. Planenliga avskrivningar motsvarar därför i princip fortlöpande ersättningsanskaffning och förnyelse av anläggningen. Detta är normalt och strider inte mot va-lagen.

Meravskrivningarna motiveras uteslutande av inflation och därmed stigande kostnader för reinvesteringar. Motsvarande medel kan fortlöpande användas för reinvesteringar varigenom anläggningarnas realvärde bibehålls. Eftersom meravskrivningarna inte motsvaras av någon skuld till kommunen och av denna behandlas som tillgång för va-verket, kommer de att successivt förändra finansieringsförhållandet på så sätt att va-anläggningen i allt högre grad blir självfinansierad, direkt genom fortlöpande reinvesteringar eller indirekt genom fondering. Från rent bokföringsmässig synpunkt skulle därför ingen annan tidsgräns sättas för fonduppbyggnaden än eventuellt avskrivningstiden. Teoretiskt kunde det nämligen tänkas att en anläggning anskaffats vid ett enda tillfälle och att ingen förnyelse skedde förrän vid avskrivningstidens slut och då en total förnyelse med användning av medel i en avskrivningsfond.

I fråga om va-anläggningar är ett sådant förfarande inte praktiskt möjligt av flera skäl. Dels har anläggningen i regel – i vart fall i detta mål – tillkommit under en längre period och består av olika anläggningsdelar med mycket olika ålder, dels är det tekniskt ogenomförbart att på en gång totalt förnya en anläggning som till stor del består av rörnät i gator. Dessutom är det angeläget att sträva efter en jämn och kontinuerlig anläggningsverksamhet. Man kan därför utgå från att förnyelse av en va-anläggning sker fortlöpande och i någorlunda jämn takt med användning av i första hand avskrivningsmedel. Normalt

borde därför inte heller avskrivningsmedel behöva fonderas. Om så ändå sker bör – såsom vid fondering av överskottsmedel – bestämda krav ställas på att kommunen klart motiverar behovet med stöd av konkreta investeringsplaner och beräkningar. Annars kan det inte uteslutas att avskrivningar görs i sådan takt att de betydligt överstiger vad som i verkligheten krävs för rimlig förnyelse.

Såsom 1964 års va-utredning särskilt framhållit i samband med förslaget om avskrivningar på återanskaffningsvärdet (SOU 1967:65 s 68), bör avskrivningar inte göras i sådan takt att dolda reserver skapas. Särskilt vid lång avskrivningstid och förhållandevis hög inflation kan detta lätt bli följden av att den bokföringsmässiga avskrivningstiden (den ekonomiska livslängden) oftast sätts betydligt lägre än den faktisk (fysiska) livslängden. Genom den av kommunen här tillämpade redovisningsmetoden kan fonderingen anses motsvara en "öppen" reserv men detta kan inte betraktas som en reell skillnad från det av utredningen angivna förhållandet.

I fråga om möjligheterna att ansamla meravskrivningsmedel för framtida användning kommer Va-nämnden vid en samlad bedömning fram till att en värdeminskningsfond av detta slag bör få uppgå till högst ett belopp motsvarande det tillskott som krävs, utöver löpande avskrivningar, anläggningsavgifter och bidrag, för finansiering av specificerade investeringsbehov under närmast följande femårsperiod.

Överuttag av avgifter

Enligt kommunen beräknades i början av 1984 medelsbehovet för reinvesteringar till minst 125 Mkr per år. Det redovisade reinvesteringsbehovet för perioderna 1985–1989 och 1990–1994 är dock avsevärt mindre. Kommunen har inte lämnat precisa uppgifter om faktiska investeringar under åren 1985–1987 men av affärsredovisningen synes framgå att reinvesteringsvolymen dessa år varit i stort sett densamma som åren 1982–198, eller i storleksordningen 50 kr per år.

För åren 1988–1989 anger investeringsplanen bruttoinvesteringar om 121 respektive 122 Mkr, sammanlagt 243 Mkr. Av bruttoinvesteringarna beräknas 37 respektive 58 Mkr, sammanlagt 95 Mkr, kunna finansieras med anläggningsavgifter och totalt 50 Mkr med driftmedel. Av dessa investeringar beräknas följaktligen endast 98 Mkr behöva finansieras på annat sätt, genomsnittligt alltså cirka 50 Mkr per år.

Kommunens uppgifter visar således att av de sammanlagda bruttoinvesteringarna under femårsperioden 1985–1989 behöver 250 Mkr finansieras på annat sätt än genom anläggningsavgifter, driftmedel och andra medel som inte

belastar kapitalkostnaderna, t.ex. bidrag. Kommunen har beräknat att under samma femårsperiod kommer de planenliga avskrivningarna att sammanlagt uppgå till 158 Mkr och meravskrivningarna till 225 Mkr, totalt 383 Mkr. Enligt kommunens egen beräkning överstiger således de beräknade avskrivningarna under perioden det beräknade kapitalbehovet med drygt 130 Mkr. Enbart meravskrivningarna täcker i det närmaste helt de beräknade reinvesteringarkostnaderna.

Kommunen har också lämnat uppgifter om planerade investeringar under åren efter 1989. Ingenting i dessa uppgifter tyder på att förhållandena då kommer att avvika från de ovan redovisade så att finansieringen av investeringarna skulle kräva något större tillskott av fonderade medel.

Det kan därför inte anses att kommunen har visat att de planerade investeringarna under de närmast 5–10 åren efter den aktuella avgiftsperioden skulle vara så kostnadskrävande att de betydande belopp som ansamlats motsvarat nödvändiga kostnader.

Meravskrivningarna under den aktuella perioden 1979–1984 uppgår till sammanlagt 243 Mkr. Tillsammans med det av nämnden beräknade överskottet, 95 Mkr, uppgår de fonderade medlen till 338 Mkr. Ingen del av dessa medel har enligt kommunen tagits i anspråk för att täcka investeringskostnader ännu i början av 1988. Även om detta utgör ett starkt stöd för antagandet att meravskrivningarna har gjorts i sådan takt att de väsentligt överstiger nödvändiga kostnader för det faktiska reinvesteringsbehovet.

Den ackumulerade reserv på 338 Mkr som fanns 1984 kommer med stor sannolikhet att inte behöva användas förrän tidigast flera år in på 1990-talet. Medlen skulle därmed finansiera va-verkets investeringar först 10–15 år efter det att de uppburits i form av brukningsavgifter. Under mellantiden har de kunnat användas av kommunen för helt andra ändamål utanför va-verksamheten.

Kommunens avgiftsuttag måste alltså anses ha överstigit vad som behövts för att täcka nödvändiga kostnader för va-verksamheten under den i målet aktuella avgiftsperioden. Detta strider mot självkostnadsregeln i 24 § va-lagen.

Det kunde med hänsyn till det nu anförda hävdas att rätteligen hela det fonderade beloppet, 338 Mkr, borde komma i fråga för eventuell återbetalning. Va-nämnden anser emellertid att även den osäkerhet som vidlåder prognoser för framtida investeringar bör beaktas. Denna osäkerhet påverkas bl.a. av den relativt omständliga beslutsprocessen och av att finansieringen sker på olika sätt där avskrivningsmedlen delvis har karaktär av restpost. Med hänsyn härtill finner Va-nämnden en felkalkylmarginal av upp till 30 % rimlig. Detta innebär att ett

belopp om 75 Mkr ($5 \times (50 \times 30 / 100)$) kan vara en skälig reserv vid slutet av perioden 1979–1984. Det belopp som kan komma ifråga för återbetalning är således $338 - 75 = 263$ Mkr.

Återbetalningsskyldighet

Högsta domstolen har i sin dom i Trumslagarmålet uttalat att det inte kan anses oförenligt med grunderna för va-lagen att huvudmannen för en va-anläggning åläggs återbetalningsskyldighet för erlagda bruksavgifter i den mån dessa befunnits klart överstiga vad som får tas ut enligt 24 § va-lagen. Återbetalningsskyldighet skulle uppkomma, såvida inte särskilda omständigheter talar för en annan bedömning. En sådan särskild omständighet kan tänkas vara exempelvis att huvudmannen sört för eller ämnar sörja för att vad som uttagits för mycket kommer avgiftskollektivet till godo. Enligt Högsta domstolen ligger det vidare i sakens natur att återbetalningsskyldighet för avgifter som erlagts i enlighet med fastställd och lagakraftvunnen taxa kan aktualiseras endast i händelse av en väsentlig avvikelse från självkostnaderna.

Va-nämnden har i det här målet funnit att kommunen tagit ut avgifter som klart överstiger vad som får tas ut enligt 24 § va-lagen. Överuttaget är såväl i absoluta tal som i förhållande till hela avgiftsuttaget väsentligt. Kommunen har visserligen sagt sig ämna sörja för att vad som uttagits för mycket skall komma va-kollektivet till godo i framtiden. Närmare om hur detta skall gå till har inte angetts. Ännu tre år efter den i målet aktuella perioden har medlen inte i någon mån tillgodogjorts va-kollektivet. Kommunens uppgifter visar att överuttaget i stället har fortsatt.

Va-nämnden finner inte att kommunen har förebragt sådana särskilda omständigheter som skulle kunna föranleda att kommunen undgår skyldighet att betala tillbaka vad som uttagits för mycket. Kommunen skall därför förpliktas till återbetalning.

Återbetalningsbelopp

Vad Va-nämnden tidigare har anfört om rimlig felräkningsmarginal bör gälla varje års kalkyl under perioden 1979–1984. Med hänsyn härtill och då investeringsvolymen varit tämligen jämn, kan en fondering intill 75 Mkr anses försvarlig även före 1984. Det innebär att frågan om återbetalningsskyldighet inte aktualiseras förrän fonderingen överstiger nämnda belopp.

Vad som skall återbetalas kan i detta fall skäligen fördelas på förbrukad renvattenvolym. Återbetalningen till bolaget kan beräknas på det sätt som framgår av följande tabell.

År		1979	1980	1981	1982	1983	1984
Driftöverskott	Mkr	15,0	19,8	17,4	21,1	20,7	30,6
Underskotts-komp	"	-21,1	-14,7	–	–	–	–
Nettoöverskott	"	0	5,1	17,4	21,1	20,7	30,6
Meravskrivning	"	27,4	33,8	37,1	43,3	51,5	50,2
S:a överskott+avskrivn"		27,4	38,9	54,5	64,4	72,2	80,8
Ackumulerat (fond)	"	27,4	66,3	120,8	185,2	257,4	338,2
Avgår reserv	"	-75	-75	-75	-75	-75	-75
Återstående fond	"	0	0	45,8	110,2	182,4	263,2
Återbetalning	"	0	0	45,8	64,4	72,2	80,8
Vattenleverans	Mm ³	52,7	50,7	48,3	49,6	47,9	48,1
Återbetalning	öre/m ³	0	0	94,8	129,8	150,7	168,0
Bolagets förbrukning, m ³				3067	3677	3902	2319
Återbetalning, kr				2908	4773	5880	3896

För överuttaget av avgifter under den period som Va-nämnden har att pröva i målet skall kommunen alltså förpliktas att betala tillbaka sammanlagt 17 457 kr till bolaget.

Avkastningsränta

Kommunen har sedan 1979 gottskrivit va-kollektivet ränta på fonderade medel. Räntefoten har i medeltal överstigit avkastningsräntan. Därigenom har va-kollektivet fått ränta även på överuttaget. Det har påverkat taxan och avgiftsuttaget i motsvarande grad. På detta sätt får brukarna indirekt skälig räntegottgörelsen för tiden fram till återbetalningen. Vid sådant förhållande finner Va-nämnden bolagets yrkande om avkastningsränta inte kunna bifallas.

Rättegångskostnader

Det här är ett pilotmål där sakprövningen har betydelse också för andra brukare av den allmänna va-anläggningen än bolaget. Med hänsyn härtill och till målets omfattning och beskaffenhet i övrigt finner Va-nämnden särskilda skäl föreligga att tillerkänna bolaget ersättning för dess rättegångskostnader. Kommunen har vitsordat skäligheten av vad bolaget yrkat i detta hänseende.

Va-nämnden förpliktade kommunen att återbetala 17 457 kr till bolaget och att ersätta bolaget för rättegångskostnader med 47 128 kr jämte ränta.

Beslut: 1989-02-24, BVa 24

Mål nr: Va 216/84

Kommunen överklagade och yrkade att Vattenöverdomstolen skulle helt ogilla bolagets talan. Bolaget klagade också och yrkade fullt bifall till sin talan. Parterna bestred varandras ändringsyrkanden.

Vattenöverdomstolen yttrade:

Enligt 24 § va-lagen får avgifter som huvudmannen tar ut för en allmän va-anläggning inte överskrida vad som behövs för att täcka nödvändiga kostnader för anläggningen. Varken i lagen eller dess förarbeten är innebörden av denna s k självkostnadsprincip preciserad. Enligt vad departementschefen uttalade i sitt anförande till propositionen om va-lagen (prop. 1970:118 s 104) behöver det inte betvivlas att kommunerna har möjlighet och förmåga att hantera de många komponenterna i en självkostnadsberäkning så att avgiftsuttagen fyller rimliga krav på skälighet och rättvisa. Bl.a. med hänsyn här till ansåg departementschefen att det saknades anledning att ange bestämda lösningar av olika detaljer i beräkningssätt eller redovisningsmetoder. Inte heller ansåg han det nödvändigt att i lagtexten eller motiven närmare precisera självkostnadsregelns innebörd.

Enligt Vattenöverdomstolens mening måste syftet med självkostnadsprincipen vara att avgifterna inte får bestämmas till sådana belopp att de tillför kommunen en vinst. Principen utgör emellertid inget hinder mot att överskott uppkommer enskilda år, om detta är motiverat av kommunens investeringsplaner och behovet av en jämn taxeutveckling. Taxan får dock inte bestämmas så, att dagens brukare belastas med kostnader som rätteligen bör bestridas av framtida brukare.

Den fråga som i detta mål först måste prövas är vilka krav som skall ställas på *det redovisningsmässiga underlaget för uttaget av va-avgifter*. Som framgår av departementschefens nyss återgivna uttalande har det i viss utsträckning överlämnats till kommunerna att välja lämpliga redovisningsmetoder. Vilka krav som skall ställas i detta avseende blir därför i första hand beroende av de redovisningskrav som gäller för den kommunala verksamheten i allmänhet. Dessa krav, som finns angivna i 4 kap 9 § kommunallagen, innebär i huvudsak endast att kommunstyrelsen fortlöpande skall föra räkenskaper över de medel som den omhänderhar, att annan nämnd som omhändertar medel skall föra räkenskaper och årligen lämna redovisning för sin medelsförvaltning till kommunstyrelsen samt att styrelsen, när sådan redovisning har lämnats, skall sam-

manfatta och avsluta räkenskaperna. Bestämmelserna är således mycket allmänt hållna, vilket torde ha medfört att kraven på kommunens redovisning utbildats i kommunernas praxis och genom rekommendationer som kommunförbundet utfärdat. Vissa krav på redovisningen får dock anses följa av annan lagstiftning. Självkostnadsprincipen i 24 § va-lagen blir sålunda betydelselös om inte bokföringen för va-verksamheten är ordnad på sådant sätt att verksamhetens intäkter och kostnader kan särskiljas. Det måste också kunna krävas att kostnadsredovisningen i va-verksamheten grundas på allmänt accepterade redovisningsprinciper och är så utformad att den kan ligga till grund för en prövning av kommunens avgiftsuttag. Vattenöverdomstolen delar därför Va-nämndens uppfattning att bara sådana kostnader som framgår av bokföringen kan ingå i underlaget för avgiftsuttaget. Möjligheten att i efterhand göra ändringar i bokföringen bör vara begränsad, i första hand till rena felbokföringar. I likhet med Va-nämnden finner därför Vattenöverdomstolen att någon justering av årsresultaten med hänsyn till den åberopade internräntan på rörelsekapital inte kan komma i fråga.

Vad avser de av kommunen åberopade pensionskostnaderna om ca 70 miljoner kr, har kommunen anfört att kostnaderna är bokförda, om än först 1985 och 1986, men att de rätteligen bör belasta de tidigare år då kostnaderna uppkommit. Kommunen har vidare anfört att kontantprincipen tidigare tillämpats vid reglering av kompletteringspensioner men att nya principer för pensionsutfästelser införts, innebärande att medel avsätts i en särskild pensionsreserv. Vattenöverdomstolen konstaterar att kommunen i fråga om sina pensionskostnader bytt redovisningsmetod och åren 1985 och 1986 skuldfört en tidigare upparbetad pensionsskuld. Här har det alltså inte varit fråga om någon korrigering eller rättelse av en tidigare felaktighet i bokföringen. Det står visserligen kommunen fritt att byta redovisningsprincip men detta kan inte tillåtas återverka på den redovisning och de bokslut som redan fastställts. Kommunen kan därför i målet inte få tillgodoräkna sig den åberopade pensionskostnaden.

Sammanfattningsvis anser Vattenöverdomstolen således i nu behandlade frågor att bedömningen av avgiftsuttagets förenlighet med 24 § va-lagen skall, som Va-nämnden funnit, grunda sig på de kostnader som framgår av bokföringen och boksluten för de aktuella åren, utan korrigeringar.

Vattenöverdomstolen ansluter sig till vad Va-nämnden anfört under rubriken *bedömningsperiodens längd*.

Vad avser möjligheten att, när va-avgiften bestäms, ta ut *komensation för tidigare års underskott* anser Vattenöverdomstolen, i likhet med Va-nämnden, att det i princip bör finnas goda praktiska möjligheter för en kommun att kompensera ett underskott inom en treårsperiod. Det får därvid förutsättas att

kommunen vidtar lämpliga förberedande åtgärder så snart det finns anledning att utgå från att underskott skall uppkomma. En strikt tillämpning av en princip som innebär att kvarstående underskott för ett år får beaktas endast de närmast följande tre åren kan emellertid i vissa fall få otillfredsställande konsekvenser i form av kraftiga avgiftsjusteringar under en kort tidsperiod. Enligt Vattenöverdomstolens mening bör det i sådana fall kunna godtas att en kommun – i syfte att åstadkomma en jämn utveckling av va-avgifterna – utnyttjar en något längre tid än tre år för att uppnå full kompensation. En förutsättning för detta bör dock vara att kommunen har antagit en plan som utvisar hur underskottet skall kompenseras.

I förevarande mål visar utredningen att kommunen under 1970-talet redovisat förlust åren 1970 och 1971 samt 1973–1977. Först i slutet av år 1977 höjdes taxan kraftigt, och först inför år 1978 budgeterade kommunen för en mindre försäljningsvolym. Kommunen synes således i mitten av 1970-talet inte haft någon medveten plan angående hur kompensation för uppkomna underskott skulle tas ut eller hur ytterligare underskott skulle undvikas. Under sådana förhållanden finns det inte skäl att godta avsteg från den ovan redovisade principen. Vattenöverdomstolen ansluter sig därför till Va-nämndens bedömning att kvarstående underskott för ett år får beaktas endast under de närmast följande tre åren.

Vattenöverdomstolen ansluter sig i huvudsak även till vad Va-nämnden anfört under rubrikerna *avskrivningstid, räntesatser, meravskrivningar, fondering* samt *överuttag av avgifter*. Vad avser meravskrivningarna vill Vattenöverdomstolen dock tillägga följande. Sättet att beräkna kostnaderna för va-anläggningen genom att avskrivningarna baseras på återanskaffningsvärdet innebär en partiell inflationsredovisning. Härigenom blir redovisningen svårtolkad, och prövningen av självkostnadsprincipen försvåras. Normalt används inte denna metod i privata företags externa redovisning. Med hänsyn härtill kan det förefalla tveksamt om det är lämpligt att beräkna avskrivningarna på angivet sätt. Kommunens redovisning avviker emellertid inte i denna del från utfärdade rekommendationer och den metod som tillämpas inom flera andra kommuner. Enligt Vattenöverdomstolens mening saknas därför anledning att ifrågasätta kommunens användning av meravskrivningar.

Vattenöverdomstolens bedömning i nu behandlade frågor om avskrivningstid, räntesatser m.m. innebär att domstolen – i likhet med Va-nämnden – finner att kommunens avgiftsuttag under åren 1979–1984 överstigit vad som får tas ut enligt 24 § va-lagen och att det belopp som kan komma i fråga för återbetalning är 263 miljoner kr.

När det härfter gäller frågan om *återbetalningsskyldighet för kommunen*, har Högsta domstolen i det s k Trumslagarmålet uttalat att – i den mån det är fråga om en väsentlig avvikelse från självkostnaderna – återbetalning skall ske om inte särskilda omständigheter talar för en annan bedömning. En sådan särskild omständighet kan enligt Högsta domstolen tänkas vara exempelvis att huvudmannen sörjt för eller ämnar sörja för att vad som uttagits för mycket kommer avgiftskollektivet till godo.

Kommunen har till Vattenöverdomstolen ingivit en investeringsplan för åren 1990–1992, av vilken framgår att kommunen avser att ta i anspråk 210 miljoner kr av de ansamlade meravskrivningsmedlen till reinvesteringar. Enligt kommunen kommer medlen på så sätt va-kollektivet till godo, varför kommunen inte bör åläggas återbetalningsskyldighet.

Enligt Vattenöverdomstolens mening kan avgiftskollektivet gottgöras ett överuttag – bortsett från de fall där direkt återbetalning sker – antingen genom taxesänkning/utebliven höjning eller genom att överuttaget används till finansiering av investeringar. En taxesänkning eller utebliven höjning måste leda till att taxan understiger självkostnaden under återbetalningsperioden. Om återbetalning sker genom finansiering av investeringar, måste det krävas *dels* att investeringen genomförs snarast möjligt efter det att överuttaget skedde, *dels* att investeringen avskrivningsmässigt behandlas så att det blir fråga om en verklig återbetalning.

Vattenöverdomstolen har ovan funnit innebörden av självkostnadsprincipen vara bl.a. den, att dagens brukare inte får belastas med kostnader som rätteligen bör bestridas av framtida brukare. Med hänsyn härtill har domstolen, i likhet med Va-nämnden, godtagit att en kommun fonderar överskotts- och meravskrivningsmedel för användning inom en femårsperiod. Av samma skäl bör också ett överuttag som återbetalas genom finansiering av investeringar ske inom fem år från det år då överuttaget skedde. Därutöver måste dock krävas att underlaget för såväl de planmässiga avskrivningarna som, i förekommande fall, meravskrivningarna minskas med de gjorda investeringarna så att de framtida kapitaltjänstkostnaderna och därmed även taxan blir lägre än annars skulle ha blivit fallet.

I förevarande mål har överuttaget skett under åren 1981–1984. Med hänsyn till vad som nyss sagts om den tidsfrist inom vilken återbetalning bör ske, finner Vattenöverdomstolen att den återbetalning kommunen avser att genomföra i form av finansiering av investeringar med början först år 1990 inte kan godtas som en gottgörelse till avgiftskollektivet.

På grund av vad som nu anförts och då de uttagna avgifterna måste anses ha väsentligt överstigit kommunens självkostnader, finner Vattenöverdomstolen att det inte föreligger särskilda omständigheter som kan medföra att kommunen skulle undgå att betala tillbaka vad som uttagits för mycket.

Vattenöverdomstolen finner därför, i likhet med Va-nämnden, att återbetalning skall ske. Vattenöverdomstolen ansluter sig även till Va-nämndens beräkning av *återbetalningsbeloppen*.

På de av Va-nämnden anförda skälen finner Vattenöverdomstolen att bolagets yrkande om *avkastningsränta* skall lämnas utan bifall och att bolagets yrkande om *ersättning för rättegångskostnader* skall bifallas.

Vattenöverdomstolen fastställde Va-nämndens avgörande och förpliktade kommunen att ersätta bolaget för rättegångskostnader i Vattenöverdomstolen.

Dom: 1991-03-04, DTVa 5

Mål nr: TVa 302/89

Kommunen överklagade och yrkade att Högsta domstolen skulle ogilla bolaget talan. Bolaget bestred ändring.

Högsta domstolen meddelade i beslut den 27 februari 1992 prövningstillstånd i frågan huruvida det belopp som enligt Vattenöverdomstolens dom kan komma i fråga för återbetalning skall, i den del det funnits belöpa på bolaget, betalas ut till bolaget. Beträffande målet i övrigt fann Högsta domstolen ej skäl att meddela prövningstillstånd.

Högsta domstolen yttrade:

I 24 § lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar (va-lagen) föreskrivs som en grundläggande regel att avgifter som en huvudman för allmän va-anläggning tar ut inte får överskrida vad som behövs för att täcka nödvändiga kostnader för anläggningen. Innebörden av denna s k självkostnadsprincip är inte närmare preciserad i vare sig va-lagen eller motiven. Enligt förarbetena finns det emellertid inte underlag för att tillämpa någon annan självkostnadsprincip än den som gäller för den allmänna kommunala verksamheten, vilket innebär att man skall eftersträva en för brukarna rättvis avgiftssättning, som inte ger utrymme för vinst. (Se prop. 1970:118 s 104; jfr Bouvin-Qviström, VA-lagstiftningen, 1993 s 97 ff).

Som Vattenöverdomstolen har konstaterat torde det i och för sig få accepteras att det under enskilda år uppkommer överskott i va-verksamheten, om det

är motiverat av kommunens investeringsplaner och behovet av en jämn taxeutveckling. Självkostnadsprincipen får emellertid anses innefatta ett principiellt förbud mot att dagens brukare belastas med kostnader som rätteligen bör bestridas av framtida brukare (jfr Bohlin, Kommunala avgifter, 1984 s 265).

Till följd av prövningstillståndsbeslutet har Högsta domstolen i målet att utgå från att kommunen för åren 1979–1984 har tagit ut va-avgifter som överskridit vad som behövts för att täcka nödvändiga kostnader. De uttagna avgifterna har sålunda uppgått till högre belopp än som varit tillåtet enligt 24 § va-lagen. Överuttaget har, i enlighet med vad Vattenöverdomstolen och Va-nämnden funnit, uppgått till sammanlagt 263 milj kr för hela va-kollektivet. Härav belöper 17 457 kr på bolaget.

Frågan huruvida en kommun blir återbetalningsskyldig gentemot en fastighetsägare för va-avgifter som har överskridit vad som får tas ut enligt 24 § va-lagen har prövats av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1988 s 457 (Trumslagarmålet). Högsta domstolen fann där att det fick anses följa av vedertagna civilrättsliga och offentligrättsliga grundsatser att återbetalningsskyldighet uppkommer, såvida inte särskilda omständigheter talar för en annan bedömning. Som exempel på en sådan särskild omständighet nämndes att huvudmannen har sört för eller ämnar sörja för att vad som uttagits för mycket kommer avgiftskollektivet till godo. Det ansågs vidare ligga i sakens natur att återbetalningsskyldighet för avgifter som erlagts i enlighet med fastställd och lagakraftvunnen taxa kan aktualiseras endast i händelse av en väsentlig avvikelse från självkostnaderna.

Frågan i det nu aktuella målet är om återbetalning till bolaget skall ske i enlighet med den huvudprincip som har slagits fast i Trumslagarmålet eller om det finns särskilda skäl för en annan bedömning.

Som skäl för att återbetalning till bolaget inte behöver ske har kommunen i första hand åberopat att avsikten hela tiden varit att de medel som, enligt vad Vattenöverdomstolen och Va-nämnden funnit, har tagits ut för mycket av abonnenterna skulle komma avgiftskollektivet tillgodo. Så har också enligt kommunen i stor utsträckning redan skett. Kommunen har uppgett att 100,2 respektive 62,5 milj kr av de fonderade medlen har tagits i anspråk för investeringar under 1990 och 1991 och att det förutsätts att ytterligare investeringar skulle ske under de närmast följande åren, så att alla under perioden 1979–1984 gjorda meravskrivningar skulle vara återförda till va-kollektivet senast 1994.

Kommunen har också framhållit att avgörandet i det aktuella målet får betydelse inte bara för bolaget utan också för ett stort antal andra abonnenter. Om bolaget får rätt till återbetalning, bör en motsvarande rätt tillkomma övriga

abonnenter. Det skulle därmed uppstå betydande hanteringskostnader för kommunen. Eftersom kostnaderna i sin tur måste täckas genom ökade avgifter, är ett system med individuella återbetalningar ofördelaktigt även för va-kollektivet.

Det står klart att medel som har uppkommit genom överuttag i strid mot va-lagen i och för sig bör kunna användas för investeringsändamål som ett alternativ till individuell återbetalning. Som en självklar förutsättning gäller då att investeringarna är sakligt motiverade, så att de blir till nytta för va-kollektivet. Investeringarna måste också redovisningsmässigt behandlas så, att de inte vidare belastar va-verksamheten som en kostnad.

En särskild fråga är inom vilken tid kommunen måste genomföra investeringarna för att undgå återbetalningsskyldighet. När det gäller att avgöra om det över huvud taget föreligger ett otillåtet överuttag bör det, enligt vad Vattenöverdomstolen och Va-nämnden har funnit, kunna godtas att kommunen fonderar uppkomna överskotts- och meravskrivningsmedel för användning inom en femårsperiod. Sker fondering på sådana villkor, skall det alltså i den delen inte anses ha uppkommit något överuttag.

Det är inte givet att en motsvarande femårsfrist skall tillämpas beträffande medel som har blivit föremål för ett otillåtet överuttag. Det kan hävdas att, om kommunen vill använda sådana medel för investering i stället för att betala tillbaka dem, detta skall ske utan dröjsmål. Frågan huruvida det under ett visst år verkligen har gjorts ett överuttag kan emellertid, med hänsyn bl.a. till kommunens redovisningssystem, inte avgöras omedelbart efter årets utgång. Och när överuttag väl har konstaterats, måste kommunen rimligen ha viss tid på sig för att få fram lämpliga investeringsobjekt och genomföra investeringarna. Till detta kommer intresset att undvika en ryckig taxesättning. Kommunen kan behöva följa utvecklingen under något eller några år för att förvissa sig om att medlen inte behöver tas i anspråk för att täcka ett oförutsett underskott.

Med hänsyn till det anförda bör det kunna godtas att en kommun dröjer upp till fem år med att ta i anspråk medel som har varit föremål för överuttag. Ett sådant dröjsmål får anses förenligt med den tidigare angivna principen att dagens brukare inte får belastas med kostnader som rätteligen bör bestri-das av framtida brukare.

Av de uppgifter som har lämnats av kommunen i förevarande mål framgår att de medel som har varit föremål för överuttag under åren 1979–1984 inte till någon del har använts för investeringar förrän mer än fem år har förflutit från det sista av de angivna åren. Kommunen kan därmed inte till följd av investeringarna undgå återbetalning.

Det är uppenbart att individuella återbetalningar kan vara förenade med ej oväsentliga hanteringskostnader. Det får emellertid anses följa redan av avgörandet i Trumslagarmålet att denna omständighet typiskt sett inte hindrar att återbetalning bör ske. Det har inte framkommit i målet att kommunen skulle belastas med hanteringskostnader av en sådan storlek att det utgör särskilda skäl mot en återbetalning.

När det gäller överruttgets storlek innebär Vattenöverdomstolens och Varnämndens bedömning att det överruttag som belöper på bolaget har motsvarat mer än 19 procent av bolagets totala va-avgifter under de aktuella åren. Det får därmed anses ha varit fråga om en väsentlig avvikelse från självkostnadsprincipen.

På grund av det anförda och då kommunen inte heller i övrigt har förebringat några omständigheter som utgör särskilda skäl mot en återbetalning bör kommunen åläggas att betala tillbaka det belopp som Vattenöverdomstolen har bestämt.

Högsta domstolen fastställde Vattenöverdomstolens domslut, såvitt var i fråga.

Dom: 1994-01-31, DT 16

Mål nr: T 167/91